

(המשך מעמוד 31)

מילחמת ששת הימים עשתה סה דברים רגשיים עמוקים מאוד לאנשים: הכותל המערבי, מערת המכפלה; השיר ירושלים של זהב הסך כמעט להימנע לאומי.

הזכרת את ירושלים של זהב. אותי השיר הזה קומם ביום שהתפרסם. עוד לפני הכיבוש. אני גדלתי בירושלים. הייתי מפקד מחוז ירושלים אחרי שעובתי את רצועת עזה. בילדותי אהבתי מאוד לטייל, ואת נעמי שמר אני הובלתי לטיולים בירושלים, כשהיינו נערים. וכשאני לקראתי שהיא כתבה, "כיר השוק ריקה" — לא האמנתי. הרי הייתי עומד על בניין נוטרדאם. וכיכר שער שכם הייתה שחורה מרוב אדם.

איך אפשר לכתוב דבר כזה. היא לא עלתה אף פעם לנוטרדאם להסתכל? איך היא כתבה שאיש אינו עולה על הר הבית, כשתצפיות שלנו דיווחו על אלפי מתפללים במסגד? השיר מעולם, מעולם, מעולם לא מצא חן בעיניי, גם כששולי נתן שרה אותו וכולם השתפכו.

את השיר לא אהבתי, אבל את ירושלים וסביבתה אהבתי. העובדה שיכולת לטייל שוב במקומות שהיו אסורים מאז 1948 לא עשתה לך שום דבר?

את הגדה המערבית הכרתי על כוריה. כנער טיילתי עם מחנות עולים. אספר לך סיפור שלא סיפרתי קודם, ואין בו אף לא שמץ של אגדה. יצאנו לטיול עם התנועה והחלטנו, קבוצת נערים, להתנתק מהחבורה ולטייל מטירת צבי ועד יריחו. היינו יודקה תג'ר, עלי בן צבי המנוח, בנו של הנישן יצחק בן צבי, שנפל במלחמת העצמאות. עוזי נרקיס, יעקב ביסטריצקי, שהוא היום הרופא למחלות לב בבילינסון ואני.

זה היה מסע אודיסיאה מאין כמוהו. דומני שהיינו האנשים הראשונים מהישוב היהודי בארץ שראו לראשונה את גאון הירדן. זה היה טיול שכלל מיגוש עם מברחי יבקר, שרק אחר כך נודע לנו, שיכלו לחסל אותנו בלי נידע-פעף. זה היה טיול שלווה בסכנת מוות בצמא, וטיול שהוא חוויה אירית, ואיך שוכח אותו לעולם.

כשנודע כתנועה על הטיול, היה סקנדל מאין כמוהו, והיו בירורים על משמעות הטיול ועל חוסר האחריות. ברל כצנלסון בא מיוחד לדבר איתנו על המעשה הבלתי-אחראי ועל מה שהביא אותנו לטייל ללא רשות. דבר כזה לא שוכחים אף פעם.

אני גם זוכר שהייתי מטייל לקבריה, למערת המכפלה. ממש גדלתי על טיולים למקומות האלה.

ולא התגעגעתי?

כן, במובן הזה שהייתי עומד על נוטרדאם. משקיף לשם ואומר לעצמי: יום אחד עוד אחזור לטייל במקומות האהובים. אחר כך, אחרי הכיבוש, לא רצתי למקומות האלה, נסעתי לטייל, ונהניתי. זה לא עורר בי שאיפות פוליטיות או רצון לקחת את המקומות האלה לעצמנו. לא היה לי כל צורך בזה. מי שאומר שהוא קשור למקומות האלה קשר נפשי ולא יכול לחיות בלעדיהם הוא שקרן.

אחת הפרשיות המרכזיות בחיך היא סיפור הקרב על צומת יואב, קרב שבו נפצעת בראשך.

הקרב על צומת יואב במלחמת העצמאות נועד לבטל את ניתוק הנגב. המצרים התפרסו ממגדל לפלוג'ה ולהרחיבו, והצג את הארץ לשניים. המיבצע צריך היה להבקיע את הדרך. אני הייתי בגדוד 51, חטיבת גבעתי, והוטל על הגדוד לכבוש את גיבעה 113, ששלטה על נגבה, ואת מישלטי צומת יואב, כדי לאפשר ליחידות אחרות של החטיבה לרדת לחוליקאת ומשם ער בארשב.

הובלתי פלוגה וניסינו את הכביש שבא ממגדל. להגיע אל מישלטי הצומת מאחור ולהתחיל בהסתערות, כדי להפתיע את המצרים. כבשנו במהירות את המישלטי הדרומי, השתלטנו עליו מר מהר מאוד, והיו לנו הרבה אבידות. ניסינו לכבוש את המישלטי הצפוני ולא הצלחנו. עם שחר נמצאנו מנותקים ומוקפים בצבא המצרי.

במהלך הקרבות נפצתי פעמיים, משני ימינום שחלפו. עד היום אני שומר את קובעי הפלדה שהציל אותי. יש בו שני חורים שדרכם חדרו הרסיסים, היושבים אנשי מתות לעור. הפלדה האטה את תאוצת הרסיסים, שחדרו לעור אבל לא לגולגולת. מדי פעם רסיס אחד מציק לי. חדרו לי גם רסיסים לעיניים, וזה חייב ניתוח בשתי העיניים.

נלחמנו כל היום למרות הפציעות. נלחמתי, נחתי, גמרתי לנוח והמשכתי לפקד על הפלוגה. היו לנו אבידות במאסות. עוד באותו לילה הציע המפקד, אבירן, שאולי ניסוג משם. אמרתי

לו: תשכח מזה. היו לנו אז 15 או 16 פצועים, וכמספר הזה הרוגים. אילו היינו לוקחים את הפצועים ומפנים את ההרוגים, לא היה מי שיילחם. אמרתי לו שנחזיק מעמד.

כל הזמן הרגשתי שיש לי משהו בעיני. היה איתי מפקד מחלקה, בחור אמריקאי בעל נסיון אריר במלחמת העולם השנייה. שמו היה הארי. הוא היה לוחם בחסד עליון. במהלך הקרב, בלילה, הוא חטף רסיס שקעק לו עין. הוא נבהל וקיבל היסטריה, וצריך היה להרגיע אותו.

לרוע המזל, לא היה איתנו חובש עם סמי הרגעה. כדרך לכיבוש גיבעה 113 גפע כדור תועה בסמל, החובש נשאר על טפל בו. הסמל מת, ואז, במקום לרוץ אחרי הפלוגה, החובש החליט לחזור הביתה. כך נשארנו בלי חובש.

היו לנו 16 פצועים. אחר כך, כשיצאנו, ניגש אליי הרס"פ ואמר על הפלוגה הזו: הפצועים לא זעקו.

הוציאו אותי על ברנקרייר שלל, והגענו למרפאה הגדודית. הרופא הסתכל על הארי ואמר: "לבילינסון" הסתכל עליי ואמר: "תנו לו קוקאין". לא היה קוקאין, אז הרופא אמר: "אתה יודע מה? סע איתו".

נסענו לבילינסון, שם היה מומחה גדול לפציעות עיניים. הכניסו אותנו לחדרה מיון, הרופא הסתכל על הארי, ולא התרשם. הסתכל עליי ואמר: "מייד לחדרה הניתוח" גילגלו אותי לחדרה הניתוח ושאלתי את הרופא: מה עם הארי? הוא אמר לי: "את העין שלו כבר לא נוכל להציל, אבל אתה עומד לאבד את שתי העיניים". סיפרתי לו את סיפור הקוקאין, והוא אמר: "מולך שלא היה קוקאין".

"לא תיכננתי להיות גם או מעליב כלפי חברי הממשלה הייתי חדימשעתי. רבין המז לי להידגש"

הוא ניתח אותי, שכנתי שנועיים בעיניים עצומות ועיניי ניצלו.

האם הקירבה שאתה חש לשפה הערבית, לעם הערבי, התעוררה כשהיית מושל עזה?

אז היא התחדשה. גדלתי בירושלים, שהייתה עיר מעורבת. כבית-הספר בחרתי בשפה שניה בערבית. וכשמנתי מושל עזה ופגשתי את האוכלוסיה פנים אל פנים, התעוררה בי ההרגשה שזה העם שלי צריך אני צריך לחיות. אני די מבוגר כדי לזכור את הנציח העליון הבריטי. סמכויותיו היו כסמכויותיו בונן-חרום. הבנתי שאי-אפשר להיות נציב עליון בלי קומוניקציה. דיברתי לאוכלוסיה באמצעות מתרגם, אבל ידעתי מספיק ערבית כדי להבין מתי המתרגם עושה קונצים. ואז אמרתי: זה לא יתכן, צריך לחדש את הלימודים בערבית, ואז, כשעברתי לירושלים, לקחתי מורה ולמדתי מחדש ערבית.

בפגישותיך עם ערבים אתם מווחחים ערבית?

בארץ — לעיתים חרוקות. זה מלאכותי לדבר איתם ערבית, כשהם דוברים ערבית על בוריה. אנתנו מדברים עברית. ובחור'?

אם בן-שיחי אינו מבין אנגלית, אנחנו מדברים ערבית. אבויאר, למשל, אינו דובר אנגלית. עם סארטאוו התחלנו לדבר אנגלית והמשכנו לדבר אנגלית, מלבד פה ושם התחכמויות בערבית. צריך לזכור, שיש בהם אנשים שקיבלו חינוך מיוחד אירופי ואינם יודעים שפה מערב אירופית. עם נציג אש"ף במוסקבה דיברתי ערבית. עם ערפאת דיברתי אנגלית.

כיצד נוצרו הקשרים בין אלטרני טיבה לבין מוחמד מיעארי?

אני מכיר אותו הרבה שנים ונפגשנו בהרבה הזדמנויות, כמו ביום-האדמה ובוועדה הפלס'טינית של האו"ם. תמיד ניהלנו שיחות עקרוניות, וכשקפצו הבחירות החלטנו ללכת ביחד.

למה דווקא הוא עומד בראש הרשימה ולא אתה?

הוא היה המועמד הראשון של הערבים. כשרובר הרבן הרשימה, לי אישית בהחלט נראה שמיעארי הוא המועמד הטוב לעמוד בראש הרשימה.

אינך חושב שאילו יהודי היה

עומד בראש הרשימה הייתם מקבלים יותר קולות ברחוב היהודי?

יחסי-הכוחות הם כאלה. שמכחינה מיספרית הפעילים הערבים רבים יותר ברשימה.

לי אישית היה נוח שמיעארי יעמוד בראש הרשימה. לא הייתי מקבל כל אחד אחר. אותו אני מכיר. מכיר את היושר הפרטי שלו. הוא מעולם לא נגרר ולא פותח עליידי מישוה. לא השתדלתי, לא רק"ח ולא המערך הצליחו לפתות אותו. הוא איש עצמאי.

כשאתה אומר שלא היית מקבל כל ערבי בראש הרשימה אתה מתכוון למועמד מס' 3, ריאח אבו אל-עאסל, שאמר בראיון עיתונאי כי הוא שולל את קיומה של מדינת-ישראל?

לא, והוא גם לא אמר זאת. היה כינוס של המועצה הישראלית לשלום בקיבוץ הראל, והוא דיבר לצידו של יהושע סובול. דבריו סולפו. האיש אף פעם לא אמר שאינו מכיר במדינת-ישראל. סובול אמר, שהערבים הם בעיה לישראל, ואבו-אל-עאסל אמר שישראל היא בעיה לערבים. אני חושב שתקופה ארוכה האיש הזה לא נטל חלק בחיים הפוליטיים. הוא השתנה, הוא רוצה להשפיע.

כשאמרתי שלא כל אחד הייתי מקבל, לא התכוונתי אליו. הערבים בוודאי שלא היו מציעים אותו כמס' 1. התכוונתי שלא הייתי מקבל כל ערבי באופן אוטומטי. כדי לעמוד בראש הרשימה צריך שיהיה משהו באישיות. חוץ מזה, חשכתי שיש משהו מאוד סימלי וחינוכי, שרשימה משותפת תציג ערבי כמועמד מס' 1. למה זו צריכה להיות מהפכה? הרי הוא בא לבחירות כאורח ישראלי.

מיעארי התבטא לא פעם שהוא פלסטיני, לא ישראלי.

הוא פלסטיני אורח ישראלי. זו עובדה.

הוא אינו מציג עצמו כאזרח ישראלי, הוא מציג עצמו כפלטי.

הוא אומר שיש במישפחתו פליטים. הוא בא מהכפר בירה, שחוסל אחרי המלחמה, ומיש-פחתו, שחלקה נמצא בצור, היא מישפחת פליטים.

כאשר אתה מדבר עם הערבים ועם אנשי אש"ף, היכן הגבול שאתה מציב לעצמך? באיזו נקודה אתה מססיק להתווכח?

הגבול הוא 1948. בפגישה הראשונה שלי עם סארטאוו אמרתי לו, שבשום פנים ואופן אני לא מוכן לדבר על העבר, אלא רק על העתיד. אמרתי לו: אתה רואה את העבר אחרת ואני רואה את העבר אחרת — בוא נדבר על העתיד.

זה מה שמפריד את סארטאוו מג'ורג' חבש. חבש מדבר על 1948. ואני אומר: מה שקרה ב-1948 כבר עשוי, גמור. אני לא מוכן להיכנס לוויכוחים מה עשתה הציונות לערבים או מה עשו הערבים. גם הם הרי לא ישבו בשקט. יש נקודה שממנה מחפשים פתרון, את העבר שיכתבו ההיסטוריונים.

ובני שיחך באש"ף מקבלים את זה?

בוודאי שמקבלים. ללא שמץ של עירעור, אחרת אין על מה לדבר. גם מיעארי מקבל את זה.

"השיר 'ירושלים של זהב' קומם אותי. אני גדלתי בירושלים, והובלתי אח נעמי שמר לטיולים בירושלים כשהיינו ילדים"

פעולת חיטול הכפרים הערביים היא פרק מאוד שחור. אבל, כאמור, הוא נעשה, ואת הנעשה אין להשיב.

גם בסערת-הקרב, ב-1948, חישבת שלא צריך לגרש את הערבים מבפניהם?

מי סיפר לך שזה נעשה בסערת-הקרב? עד מלחמת העצמאות קנינו אדמה מהערבים. למה אחרי המלחמה הפקענו — מה יש, הקק"ל התרוששה?

נטלתי חלק בזה, וכבר אז שאלתי: למה במקום לגרש בכוח לא נמשיך לקנות את האדמות? גירשנו באלפים. אני זוכר את מגדל ואת אשקלון, שהיו מלאות אוכלוסין.

האם מישפחתך חושבת כמוך? רוב המישפחה לא פעילה פוליטית, אבל הריעות השוררות במישפחה דומות.

סלמח'אי סלד. הגבול הוא 1948.

אני נשוי לזיקה שאותה הכרתי בירושלים. כשהייתה חיילת בצבא הבריטי. יש לנו שני בנים, שתי בנות ושלושה נכדים. למולי, אין לי מתנגדים פוליטיים במישפחה. אשתי מאמינה כאותם הרברים שאני מאמין בהם, והיא מתבטאת באופן חריף בכל מקום שזה מתבקש. היא לא מסוג הנשים השומרות את דעתן לעצמה. היא נוסעת איתי לפגישות אם אנשי אש"ף בחו"ל, והתיידדה מאוד עם רעייתו של סרטאוו, היא אשה שיש לה מה להגיד.

בעבר הלא רחוק הייתם מה שנקרא אזרחים מכובדים. האם יש לך כיום הרגשה שאתה דהוי?

זה קרה בהדרגה, אבל מעבר לוויכוח הפוליטי אין לי הרגשה שאני דהוי או לא רצוי. יכול להיות שזה מפני שאינני הולך למקומות שאין לי עניין בהם.

הומינו אותי להרצאה בהתנחלויות. לא הלכתי. אמרתי: רוצים לשמוע אותי, אז בואו לירושלים. יכול להיות שלא הגעתי לעימותים עם אנשים כי לא הלכתי. לא יודע מה היה קורה אילו הייתי הולך לעופרה.

אגב, יש לנו מתנחלת אחת במישפחה. היתה לנו כלבה שלא הסתגלה במוצא. כעת היא מתנחלת באחת ההתנחלויות.

לפני שבועיים כמעט שהוציאו אותך אל מחוץ לחוק, איך הרגשתי?

לא אותי. אני וכתתי להגנה מלאה, לפחות מצד החוק. את החברים הערבים מנסים לדחוק הצידה. ארנס מיקר את חיצויו רק כלפי ערבים, וזה היה קשה מאוד לשאת.

למה רק את מיעארי שאלו על פגישתו עם ערפאת? אני נפגשתי עם ערפאת הרבה יותר פעמים ממנו. אבל אנחנו חלק מעם הארונים, ולארונים יש פריבילגיות — גם להיות אופוזיציה קיצונית. הם, הערבים — או שלכו בתלם, או שיוגדרו כעוכרי-ישראל. קשה היה לראות את מיעארי וכאמל דאנר עומדים תחת אש רוויית-שינאה, וככל הכוח שומרים על קורדונו. מעולם לא עמדתי במיבחן כזה חמש שעות, ואי-אפשר היה לעזור להם. זה מה שהרתית אותי, המחוי העצום שהאנשים האלה משלמים למען עצמאותם האישית.

אני חייבת לשאול אותך שאלה אישיות. אומרים כי בתך הצעירה עמדה להינשא לצעיר ערבי מעזה ואתה אסרת עליה.

אין לזה כל יסוד. סתם רכילות, סתם קיש-קוש. לא היו דברים מעולם. בותרים בזה כדי לנגח אותי. בתי בחרה את בעלה באופן הכי-עצמאי מבלי לשאול ולקבל רשות.